

ARTYKUŁY

Żaneta Gwardzińska

zanetagwardzinska@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2055-7466
Uniwersytet Opolski
Centrum Prawa Ochrony Dóbr Kultury UNESCO
pl. Kopernika 11A
45-040 Opole

Sposoby prawne zakończenia działalności muzeum¹

Legal Possibilities Affecting the Termination of Museums' Activities

Summary: This article focuses on legal aspects related to the termination of museum-related activities by their organizers or founders. The aim is to consider the diversity of museums and their activities on the basis of generally applicable regulations, in particular the Act of 21 November 1996 on museums (Journal of Laws of 2018, item 720 and 1669) and the Act of 28 February 2003 on bankruptcy (Journal of Laws of 2017, item 2344, as amended). The termination of the legal entity's activity is often related to the lack of funds for further operations (i.e., bankruptcy). Therefore, the article analyzes applicable legal provisions regarding the liquidation and bankruptcy of museums in the creative sector enterprises. The entirety of the analysis is influenced by the conclusions *de lege ferenda* and *de lege lata*, which were formulated on the basis of the author's own observations.

Keywords: museum, bankruptcy, liquidation, insolvency, museum objects

¹ W niniejszym artykule zostały wykorzystane niepublikowane dotychczas fragmenty wyróżnionej rozprawy doktorskiej autorki pt. *Ochrona zabytków w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Kabata i obronionej z wyróżnieniem 16 stycznia 2018 r. w Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie.

Streszczenie: Problematyka niniejszego artykułu koncentruje się na zagadnieniach związanych z prawnymi aspektami zakończenia działalności muzeów przez ich organizatorów lub założycieli. Celem poczynionych rozważań było wskazanie różnorodności muzeów na gruncie powszechnie obowiązujących przepisów, w szczególności ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2019 r. poz. 917) oraz ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2019 r., poz. 498). Zakończenie działalności podmiotu prawnego często związane jest z brakiem środków na dalsze prowadzenie działalności – jego bankructwem. Dlatego w artykule przeprowadzono analizę przepisów prawnych dotyczących likwidacji muzeów i upadłości muzeów przedsiębiorstw sektora kreatywnego. Całość artykułu podsumowują wnioski *de lege ferenda* oraz *de lege lata*, które zostały sformułowane na podstawie obserwacji własnych autorki.

Słowa kluczowe: muzeum, upadłość, likwidacja, bankructwo, muzealia

Uwagi wstępne

Od ponad dekady muzea mogą poszczycić się autonomiczną gałęzią prawa, czyli prawem muzeów², którego rozwój uległ jednak stagnacji. Powstające opracowania do niedawna ograniczały się do zagadnień związanych z funkcjonowaniem muzeów publicznych oraz zmian w przepisach ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach³ (dalej: ustawa o muzeach lub u.m.), marginalizując tym samym praktyczne aspekty funkcjonowania muzeów nieposiadających osobowości prawnej, a w szczególności problematykę zakończenia ich działalności. Analiza przepisów ustawy o muzeach oraz odpowiednio stosowanej ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁴ (dalej: ustawa o prowadzeniu działalności kulturalnej lub u.p.d.k.) pozwala stwierdzić, że obecne regulacje prawne odnoszą się wyłącznie do likwidacji muzeów będących instytucjami kultury⁵,

² Szerzej zob. J. Pruszyński, *Muzea. Muzealnictwo. Prawo muzeów*, „Santander Art and Culture Law Review” 2015, nr 1, s. 29-37.

³ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2019 r. poz. 917.

⁴ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 oraz z 2019 r. poz. 115 i 730.

⁵ Zgodnie z art. 14 ust. 1 u.p.d.k., muzea będące instytucjami kultury (muzea państwowe i muzea samorządowe) nabywają osobowość prawną poprzez wpis do Rejestru Instytucji Kultury prowadzonego przez ich organizatora.

pozostawiając muzea nieposiadające osobowości prawnej⁶, czyli tzw. muzea prywatne, reżimowi powszechnie obowiązujących przepisów prawa.

Powstanie muzeów prywatnych jest przede wszystkim efektem ewolucji społeczeństwa, a także ukonstytuowania się społecznej gospodarki rynkowej⁷. Wzrost świadomości obywatelskiej dotyczącej dziedzictwa kulturowego, ewolucja nowoczesnego patriotyzmu i luki w powszechnie obowiązujących przepisach prawnych sprawiły, że obecnie obserwujemy znaczący wzrost liczby muzeów tworzonych przez osoby fizyczne oraz stowarzyszenia i fundacje. Zjawisko to można nazwać „modą na muzea”, która powinna stać się podstawą do podjęcia dyskusji nad przyszłością polskiego muzealnictwa. Widoczna jest jednak tendencja odchodzenia od klasycznego rozumienia muzealnictwa na rzecz biznesowego podejścia do zarządzania muzeami, w którym muzeum postrzegane jest jako przedsiębiorstwo⁸. Wynika to w szczególności z ustawowych zasad finansowania muzeów, a także z kryzysu w kulturze oraz kryzysu kultury⁹.

Zgodnie z art. 12 u.p.d.k., organizator instytucji kultury zapewnia środki niezbędne do rozpoczęcia i prowadzenia działalności kulturalnej oraz do utrzymania obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona. Oznacza to, że ministrowie, kierownicy urzędów centralnych, jak również jednostki samorządu terytorialnego obowiązani są zapewnić w swoich budżetach środki na działalność utworzonych przez nie muzeów publicznych. Taka konstrukcja prawna sugeruje, że organizatorzy muzeów publicznych powinni zaspokajać całość potrzeb finansowych instytucji kultury, jednak w praktyce dotacje organizatorów są niewielkie, co sprawia, że dyrektorzy muzeów szukają innych źródeł finansowania instytucji, zgodnych ze statutowymi zakresami działalności zarządzanych przez nich muzeów¹⁰. Zgod-

⁶ Muzea nieposiadające osobowości prawnej, zgodnie z ustawą o muzeach, tworzone są przez osoby fizyczne, osoby prawne, w tym kościelne osoby prawne, oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. W odróżnieniu od muzeów będących instytucjami kultury nie podlegają one wpisowi do żadnego rejestru, co skutkowałoby nabyciem przez nie osobowości prawnej. Niemniej w przypadku muzeów, których założycielem jest osoba prawna, to założyciel muzeum posiada osobowość prawną, ale nie samo muzeum.

⁷ Por. S. Welde, *On the Future of Museums*, „NEMO: Newsletter of the Network of European Museum Organizations” 2012, nr 2.

⁸ Tak np. G. Matt, *Muzeum jako przedsiębiorstwo. Łatwo i przystępnie o zarządzaniu instytucją kultury*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2006.

⁹ Pojęcia te nie są synonimami, gdyż kryzys w kulturze jest następstwem kryzysu gospodarczego powodującego budżetowo-finansowe trudności w sektorze kultury, a źródłem kryzysu kultury jest strukturalny kryzys sektora kultury.

¹⁰ Statuty muzeów publicznych określają zakres fakultatywnie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej. *Verbi causa*, zgodnie z § 20 ust. 1 statutu Muzeum Narodowego w Warszawie, stanowiącego załącznik do zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 czerwca 2018 r. w sprawie nadania statutu Muzeum Narodowemu w Warszawie (Dz. Urz. MKiDN poz. 38), Muzeum może prowadzić jako dodatkową działalność gospodarczą w zakresie: udostępniania zbiorów do celów wystawienniczych, wydawniczych, filmowych, fotograficznych itp.; wynajmu oraz dzierżawy majątku ruchomego i nieruchomości Muzeum; usług reklamowych, promocji i sponsoringu; usług gastronomicznych; usług handlowych, w tym sprzedaży publikacji, pamiątek i innych wyrobów związanych tematycznie z profilem działalności Muzeum, a także usług związanych z obsługą ruchu turystycznego.

nie z art. 9 u.m., muzea mogą prowadzić jako dodatkową działalność gospodarczą w celu finansowania swojej działalności podstawowej, wynikającej z treści aktu konstytuującego muzeum. W praktyce przepis ten daje dyrektorom muzeów będących instytucjami kultury możliwość pozyskiwania dodatkowych środków na działalność statutową muzeum, które mogą przewyższać wysokość dotacji podmiotowej przyznanej przez organizatora muzeum. Należy tutaj w szczególności wskazać na wykonywanie odpłatnych prac konserwatorskich przez pracowników muzeum, wynajmowanie powierzchni muzealnych do celów komercyjnych, świadczenie usług gastronomicznych czy prowadzenie sklepów muzealnych.

Zasada ta dotyczy również muzeów nieposiadających osobowości prawnej, jednak nie mogą one liczyć na pozyskanie dotacji ze środków publicznych na swoją działalność, a tym samym ich założyciele obowiązani są samodzielnie zapewnić środki na ich utrzymanie¹¹. W efekcie niektóre muzea nieposiadające osobowości prawnej prowadzą działalność gospodarczą w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców¹² (dalej: Prawo przedsiębiorców lub p.p.), której nie można przypisać cechy fakultatywności. Obecnie nie sposób oddzielić prawa od ekonomii i szeroko rozumianego biznesu¹³. Współczesne muzea mogą zatem stanowić alternatywną formę prowadzenia biznesu, lokacji środków pieniężnych, a także pozyskiwania dochodów.

Z przeprowadzonych przez autorkę w listopadzie 2017 r. badań¹⁴ wynika, że funkcjonowało wówczas w Polsce 61 przedsiębiorstw pod nazwą muzeum, z których 42 było prowadzone przez osoby fizyczne i zgłoszone do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEDIG), a 19 zostało zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS). Należy również wskazać, że 13 z muzeów zgłoszonych w CEDIG i 4 muzea zarejestrowane w KRS posiadały uzgodnione z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego regulaminy, a wobec tego były muzeami w rozumieniu ustawy o muzeach. Oznacza to,

¹¹ W praktyce uzgodnione z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego regulaminy muzeów nieposiadających osobowości prawnej nakładają na założycieli muzeów obowiązek zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum.

¹² Zgodnie z art. 4 w zw. z art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (Dz. U. poz. 646 ze zm.), przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca działalność gospodarczą, czyli zorganizowaną działalność zarobkową, wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły. Tym samym to muzea nieposiadające osobowości prawnej należy uznać za przedsiębiorców w rozumieniu prawa przedsiębiorców, ponieważ jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi są przedsiębiorcami, o ile spełnią przesłanki prowadzenia działalności gospodarczej.

¹³ R. Lazaro, *Philosophy of business*, Rex Book Store, Manila 2005, s. 160. Należy podkreślić, że doktryna teorii prawa wyodrębnia jego aspekt ekonomiczny, tym samym podkreślając rolę prawa w biznesie, tj. ekonomiczną efektywność prawa (zob. J. Jabłońska-Bonca, *Podstawy prawa dla ekonomistów i nie tylko*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 15).

¹⁴ Zob. Ż. Gwardzińska, *Tajemnica przedsiębiorstwa w muzeach*, w: I. Gredka-Ligarska, A. Rogacka-Łukasik, D. Rozmus (red.), *Muzea. Aspekty praktyczne i prawne*, Wydawnictwo Humanitas, Sosnowiec 2018, s. 53-63.

że w okresie poddawanych analizie tylko 61 z 348 muzeów nieposiadających osobowości prawnej prowadziło działalność gospodarczą. Pozostałe muzea należy uznać za prywatne kolekcje, ponieważ zgodnie z art. 17 ust. 1 p.p., założyciel muzeum nieposiadającego osobowości prawnej może rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej w dniu złożenia wniosku o wpis do CEDIG albo po dokonaniu wpisu do rejestru przedsiębiorców KRS.

Mając to na uwadze, należy podzielić zasadność tezy, że brak środków na działalność muzeów sprawia, iż niekiedy na etapie uzgadniania projektów regulaminów muzeów z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego (KiDN) założyciele muzeów decydują się na podjęcie działalności gospodarczej lub zaprzestają próby ich dalszego organizowania¹⁵. Warto również podkreślić, że muzea nieposiadające osobowości prawnej są bardzo zróżnicowaną grupą, dlatego też nie istnieje generalny model zarządzania nimi ani uniwersalny model zakończenia ich działalności. Brak przepisów o charakterze *lex specialis* sprawia, że w stosunku do tej grupy muzeów stosuje się powszechnie obowiązujące przepisy, w szczególności przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹⁶ (dalej: Kodeks cywilny lub k.c.) dotyczące sprzedaży rzeczy lub przedsiębiorstwa, jak również ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe¹⁷ (dalej: Prawo upadłościowe lub u.p.u.).

De lege lata zakończenie działalności muzeum może co do zasady nastąpić na trzy sposoby, tj. w trybie postępowania likwidacyjnego, sprzedaży majątku muzeum lub w trybie postępowania upadłościowego. Pierwszy sposób zakończenia działalności muzeum dotyczy zarówno muzeów publicznych, jak i muzeów nieposiadających osobowości prawnej utworzonych przez osoby prawne, w tym także muzeów, których założycielami są kościelne osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Taka konstrukcja prawna została przewidziana zarówno w ustawie o prowadzeniu działalności kulturalnej (m.in. art. 22-26 u.p.d.k.), w ustawie o muzeach (art. 26-28 u.m.), aktach prawa kościelnego, jak też w Prawie upadłościowym.

Drugim sposobem zakończenia działalności muzeum jest sprzedaż jego majątku dokonywana na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego. Metoda ta może zostać zastosowana wyłącznie przez założycieli muzeów nieposiadających osobowości prawnej, które nie prowadzą działalności gospodarczej, ponieważ majątek muzeum stanowi wyodrębnioną część mienia założyciela, która może być

¹⁵ Zgodnie z art. 6 ust. 3 u.m., proces organizacji muzeum trwa do momentu otwarcia wystawy stałej. W praktyce założyciele muzeów prywatnych odstupujący od utworzenia muzeów często nie odsyłają do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego podpisanych egzemplarzy regulaminów muzeów, a w efekcie takie muzea nie mogą zostać dodane do wykazu muzeów prowadzonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Biuletynie Informacji Publicznej (art. 5b u.m.).

¹⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2018 r., poz. 1025 ze zm.

¹⁷ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, Dz. U. z 2019 r., poz. 498.

wykorzystywana wyłącznie do celów wynikających z zakresu działania muzeum. W efekcie założyciel muzeum teoretycznie może dowolnie nim rozporządzać, w tym dokonać przeniesienia własności rzeczy w szczególności na podstawie umowy sprzedaży, darowizny lub zamiany.

Trzeci sposób zakończenia działalności muzeum dotyczy wyłącznie muzeów nieposiadających osobowości prawnej i prowadzących działalność gospodarczą¹⁸. W tym miejscu należy podkreślić, że koncepcja uznania muzeum za przedsiębiorstwo¹⁹ była przedmiotem analizy w literaturze przedmiotu²⁰, a tym samym nie będzie ona poddawana szczegółowej analizie.

Na rysunku 1 zaprezentowano klasyfikację muzeów²¹ w podziale na dwie główne kategorie, tj. muzea posiadające osobowość prawną i muzea nieposiadające osobowości prawnej; ukazano także formy zakończenia ich działalności.

Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego²², obecnie funkcjonuje w Polsce 371 muzeów posiadających osobowość prawną, czyli muzeów państwowych i muzeów samorządowych, z których 338 jest wpisanych do rejestrów instytucji kultury prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego. Poza tym funkcjonuje 435 muzeów nieposiadających osobowości prawnej, z których część prowadzi działalność gospodarczą, choć nie wszystkie dokonały jej zgłoszenia w CEDIG lub rejestracji w KRS.

¹⁸ Zgodnie z art. 9 u.m., muzea mogą prowadzić jako fakultatywną działalność gospodarczą, która zgodnie z ustawą o prowadzeniu działalności kulturalnej, nie jest działalnością kulturalną. Zdaniem A. Jakubowskiego, istnieje subtelna granica dzieląca działalność kulturalną od działalności gospodarczej. Otóż, działalność kulturalna może mieć zarobkowy charakter, niemniej jednak konstrukcja art. 3 ust. 3 u.p.d.k. sprawia, że w stosunku do podmiotów prowadzących działalność kulturalną zostały wyłączone skutki prawne prowadzenia działalności gospodarczej (A. Jakubowski, w: S. Gajewski, A. Jakubowski, *Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 11).

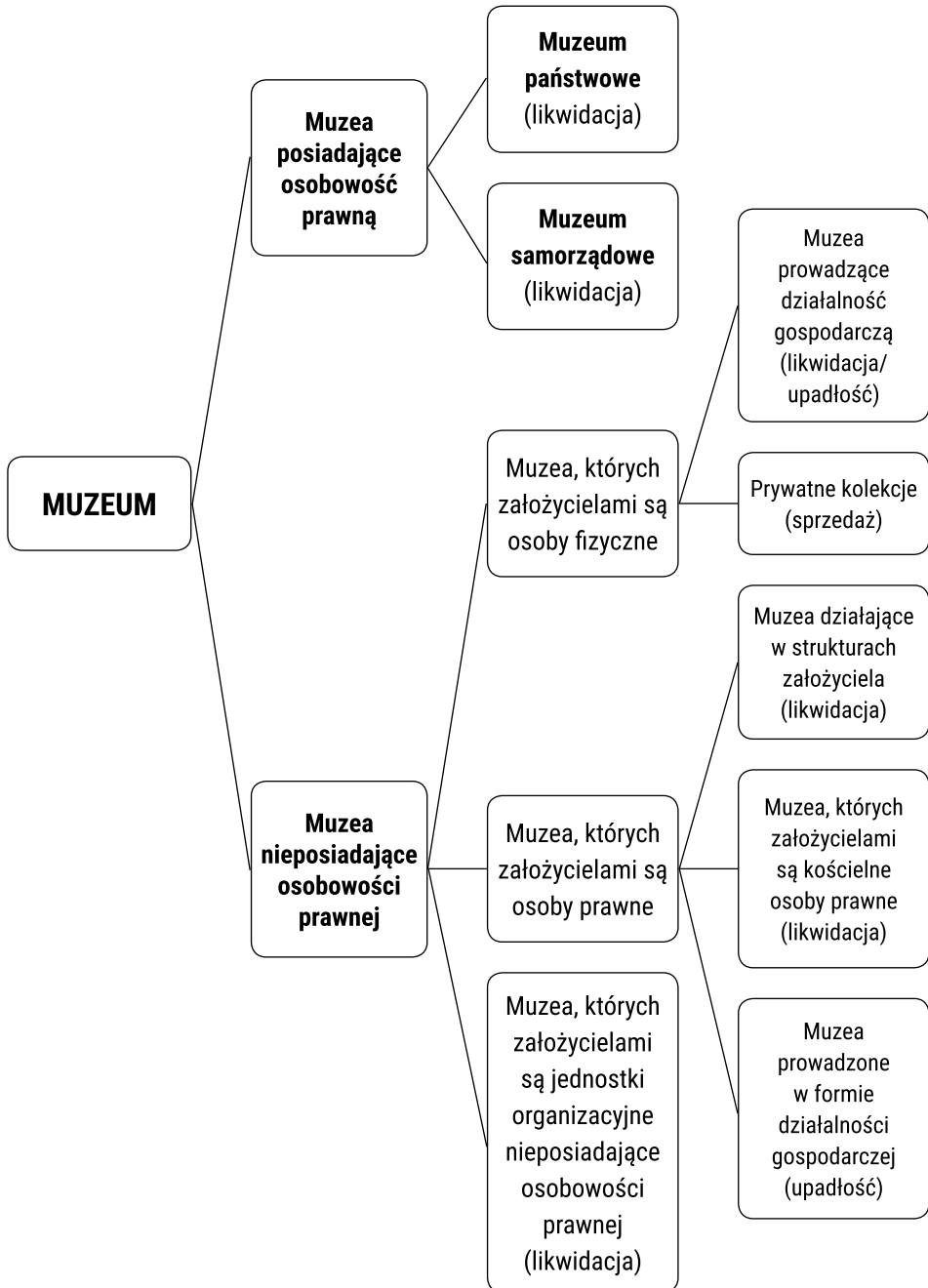
¹⁹ Z punktu widzenia prawnego przedsiębiorstwo zawsze związane jest z osobą przedsiębiorcy (J. Gospodarek, *Prawo gospodarcze dla ekonomistów i nie tylko*, cz. I: *Zagadnienia ogólne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2015, s. 48).

²⁰ Zob. Ż. Gwardzińska, *Glosa do wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 5 marca 2010 r. (XVII Am C 1145/09). Niedozwolone jest stosowanie w prawie ochrony konsumentów wzorców umownych zakazujących fotografowania i filmowania muzealiów bez zgody dyrektora muzeum i po wniesieniu opłaty*, „Skarbniczka” 2014, nr 1, s. 64 i n. Por. także M. Dreła, *Działalność gospodarcza instytucji kultury*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 2: *Wokół problematyki prawnej zabytków i rynku sztuki*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2013, s. 170-171; D. Ostrowska, *Prowadzenie i organizowanie działalności kulturalnej*, w: J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, *Prawne podstawy działalności kulturalnej*, Zakamycze, Kraków 2005, s. 71.

²¹ Odmiennej klasyfikacji dokonała A. Lewandowska, przyjmując za kryterium podziału sposób finansowania muzeów. Zdaniem autorki, muzea można podzielić co do zasady na muzea podległe Ministrowi KiDN, muzea samorządowe, współprowadzone oraz inne podmioty (A. Lewandowska, *Zrozumieć nowe czasy, czyli prawa i mechanizmy działające na finanse muzeów – okiem konserwatora zabytków*, w: B. Szyper, M. Wiśniewski (red.), *Akademia dziedzictwa 2001-2013*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013, s. 364).

²² Źródło: <http://bip.mkidn.gov.pl> [dostęp: 1.04.2019]. Zgodnie z art. 6 ust. 1 i 6 u.m., muzea działają na podstawie statutów (muzea posiadające osobowość prawną, tj. muzea państwowe i muzea samorządowe) lub regulaminów (muzea nieposiadające osobowości prawnej, tzw. muzea prywatne) uzgodnionych z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Sposoby prawne zakończenia działalności muzeum
Legal Possibilities Affecting the Termination of Museums' Activities

Rys. 1. Formy zakończenia działalności muzeum

Źródło: opracowanie własne.

Likwidacja muzeum

Postępowanie likwidacyjne muzeów państwowych i muzeów samorządowych zostało uregulowane w ustawie o prowadzeniu działalności kulturalnej, której przepisy stosuje się subsydiarnie do ustawy o muzeach (art. 4 u.m.). Zgodnie z art. 2 u.p.d.k., muzea są jedną z form prowadzenia działalności kulturalnej, co pozwala na zastosowanie wobec nich przepisów dotyczących likwidacji instytucji kultury (art. 21b-26 u.p.d.k.).

W odróżnieniu od likwidacji przedsiębiorstwa państwowego ustawodawca nie wyszczególnia jednak w sposób enumeratywny przesłanek stanowiących podstawę likwidacji muzeum²³. Zgodnie z art. 22 ust. 1 u.p.d.k., likwidacja instytucji kultury może nastąpić na podstawie decyzji jej organizatora tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach, które nie zostały dookreślone przez ustawodawcę²⁴, czyniąc z niego klauzulę generalną ocenianą *in concreto* dla każdego przypadku. Co więcej, ustawodawca nakłada na organizatora instytucji w art. 22 ust. 2 u.p.d.k. obowiązek podania do publicznej wiadomości zamiaru i przyczyn likwidacji muzeum w terminie sześciomiesięcznym, poprzedzającym wydanie aktu o likwidacji instytucji kultury. Jednocześnie warunkiem *sine qua non* likwidacji muzeum publicznego jest przeprowadzenie przez organizatora postępowania restrukturyzacyjnego poprzedzającego wydanie aktu likwidacyjnego²⁵, polegającego na zgromadzeniu środków pieniężnych umożliwiających dalsze funkcjonowanie muzeum, m.in. poprzez pozyskanie sponsorów, darczyńców lub dotacji.

Likwidacja muzeum dokonywana jest poprzez wydanie aktu o likwidacji instytucji kultury przez jej organizatora. W doktrynie nie ma zgodności co do charakteru prawnego aktu o likwidacji instytucji kultury. Zdaniem Katarzyny Zalaśińskiej²⁶ oraz Patrycji Antoniak²⁷, jest on decyzją administracyjną, chociaż jak – zauważa Sebastian Gajewski²⁸ – w przypadku, w którym organizatorem jest minister lub kierownik urzędu centralnego, akt o likwidacji instytucji kultury przybiera postać

²³ W. Missala, *Likwidacja osób prawnych. Organizacja, księgowość i podatki*, Difin, Warszawa 2005, s. 11.

²⁴ Zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego, „szczególnie uzasadnionym przypadkiem” nie jest „zmiana koncepcji realizacji obligatoryjnych zadań własnych w zakresie kultury poprzez utworzenie w urzędzie miejskim wydziału, w celu efektywniejszego wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na prowadzenie działalności kulturalnej” (zob. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 lutego 2012 r., sygn. akt II OSK 45/12, CBOSA).

²⁵ A. Jagielska-Burduk, M. Zajęcki, *Przesłanki likwidacji instytucji kultury w nowym w nowym ustawowym modelu organizowania działalności kulturalnej*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski (red.), *Kultura w praktyce...*, t. 2, s. 159 i 166.

²⁶ K. Zalaśińska, *Muzea publiczne. Studium administracyjnoprawne*, LexisNexis, Warszawa 2013, *passim*.

²⁷ P. Antoniak, *Ustawa o muzeach. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 147-148.

²⁸ S. Gajewski, w: S. Gajewski, A. Jakubowski, *Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 131.

zarządzenia, a jeśli organizatorem instytucji kultury jest jednostka samorządu terytorialnego, to przyjmowany jest on w formie uchwały. Ponadto, zgodnie z art. 23 u.p.d.k., akt o likwidacji stanowi podstawę do wykreślenia muzeum z rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, a w momencie likwidacji muzeum muzealia będące nieruchomościami podlegają bezzwłocznie wpisowi do rejestru zabytków, chyba że wejdą do zasobu innego muzeum (art. 28 u.m.).

Należy podkreślić, że sytuację faktyczno-prawną muzealiów po likwidacji muzeum państwowego określa każdorazowo minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze decyzji, wydanej po zasięgnięciu opinii Rady ds. Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej (art. 27 u.m.)²⁹. W przypadku muzeów samorządowych organizator likwidowanego muzeum zobowiązany jest do zapewnienia należytych warunków przechowywania muzealiów (art. 26 ust. 1 u.m.). Jednocześnie ustawodawca przyznał organizatorom muzeów samorządowych prawo pierwszeństwa nabycia muzealiów, które może nastąpić odpłatnie bądź też nieodpłatnie³⁰ (art. 26 ust. 2 u.m.). Ustawodawca nie precyzuje jednak celu, w jakim organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego (wójt, bur-

²⁹ Przyjęte w ustawodawstwie polskim rozwiązania wykazują podobieństwa do rozwiązań prawa rosyjskiego. W ustawodawstwie Federacji Rosyjskiej likwidacja muzeum prywatnego następuje zgodnie z regulacjami kodeksu cywilnego właściwymi dla formy prawnej, w jakiej zostało utworzone muzeum, a likwidację muzeów państwowych określa ustawa. Stałym rozwiązaniem w sytuacji likwidacji muzeów jest przekazywanie obiektów i zbiorów muzealnych do innych muzeów państwowych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, dopuszczalne jest tworzenie muzeów państwowych (federalnych i regionalnych), gminnych i prywatnych. Ponadto obecne przepisy prawa nie zawierają żadnych ograniczeń dotyczących ustanowienia instytucji kulturalnych o charakterze mieszanym (publiczno-prywatnym). Zarządzanie wszystkimi muzeami jest prowadzone przez Ministerstwo Kultury. Ustawa „О Funduszu Muzeum Federacji Rosyjskiej i muzeach w Rosji” (Федеральный закон „О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации”) [Fiedieralnyj zakon „O Muziejnom fondie Rossijskoj Fiedieracyi i muziejach w Rossijskoj Fiedieracyi”) nie ustanawia szczególnych warunków istnienia muzeów. Zatem muzeum prywatne jest określane w zależności od jego formy prawnej, a więc podlega regulacjom prawnym o charakterze *lex generalis* zawartych w kodeksie cywilnym, dotyczącym m.in. zatrudnienia, reorganizacji i likwidacji podmiotów prawnych. Zauważmy, że zastosowanie tych regulacji musi być zgodne z ustawą o muzeach, która stanowi zbiór regulacji prawnych *legis specialis* (Н.М. Шамугия, *Гражданская правосубъектность музеев как организаций культуры*, *Вестник Российского университета дружбы народов*, „Серия Юридические науки” 2009, № 2, s. 59 [N.M. Szamugija, *Гражданская правосубъектность музеев как организаций культуры*, *Вестник Россиjsкого униwersitieta družby narodow*, „Sierija Juridiczeskije nauki” 2009, nr 2, s. 59]). W Mołdawii muzea prywatne mogą przekazać swoje zbiory muzealne tym muzeom, którymi zarządzają (Ст. 30 Закон о музеях, Опубликован: 18.02.2003 в Monitorul Oficial nr. 23-24, статья № 8 [statja 30 Zakon o muziejach, Опубликован: 18.02.2003 в Monitorul Oficial nr 23-24, statja 8]), a likwidacja muzeów państwowych powoduje przekazanie zbiorów do innej instytucji muzealnej. Racjonalne wydaje się rozwiązanie białoruskie, w którym po likwidacji muzeum (w tym także muzeum prywatnego) jego zbiory przekazywane są w celu ochrony i wystawiennictwa innym muzeum państwowym (Ст. 28. Закон Республики Беларусь от 5 сентября 1996 г. № 575-ХІІІ „О музеях и Музейном фонде Республики Беларусь” [Zakon Rjespubliki Biełarus’ ot 5 sentjabria 1996 г. nr 575-ХІІІ „O muziejach i Muziejnom fondie Rjespubliki Biełarus’”).

³⁰ Organ wykonawczy gminy nabywa nieodpłatnie muzealia, jeśli muzeum utworzono w drodze komunalizacji mienia państwowego.

mistrz, prezydent miasta, zarząd powiatu i zarząd województwa)³¹ może nabyć muzealia, korzystając z przysługującego mu ustawowo prawa pierwszeństwa³². Niemniej nie oznacza to jego dowolności, wspomniany bowiem organ działa na podstawie i w granicach prawa, a zatem zabytek może w szczególności służyć wystrojowi pomieszczeń w siedzibie organu albo zostać przekazany przez niego do muzeum (lub innej instytucji kultury) prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego. Jeśli organ wykonawczy gminy, powiatu lub województwa nie skorzystał z prawa pierwszeństwa nabycia muzealiów, zobowiązany jest on w uzgodnieniu z wojewodą określić dalsze przeznaczenie muzealiów (art. 26 ust. 3 u.m.).

Procedura likwidacji muzeów kościelnych na gruncie przepisów prawnych jest uregulowana inaczej niż w przypadku muzeów państwowych, albowiem zarówno ustawa o prowadzeniu działalności kulturalnej, jak i ustawa o muzeach nie regulują likwidacji muzeów kościelnych. Problem ten został scedowany przez polskie władze państwowe na Kościół Katolicki. Podstawą prawną umożliwiającą tworzenie muzeów kościelnych jest art. 50 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej³³, zgodnie z treścią którego kościelne osoby prawne mogą zakładać i posiadać muzea. Poza tym wynika to z regulacji prawa kanonicznego, tj. listu okólnego „Funkcja pastoralna muzeów kościelnych” Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury z dnia 15 sierpnia 2001 r., „Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej” Konferencji Episkopatu Polski z dnia 25 stycznia 1973 r.³⁴ oraz „Statutu Muzeum Diecezjalnego” uchwalonego przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 18 listopada 1976 r.³⁵

System ochrony zabytków kościelnych jest ściśle podporządkowany polityce Stolicy Apostolskiej. Tym samym regulacje prawa kościelnego stanowią urzeczywistnienie nie tylko społecznej nauki Kościoła, lecz również zabezpieczenie interesów fiskalnych instytucji. Regulacje prawne nie ominęły również dóbr kultury stano-

³¹ Z. Duniewska, *Formy demokracji pośredniej*, w: M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne: Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 391.

³² Należy zgodzić się z M. Drelą, że prawo pierwokupu nie jest tożsame z prawem pierwszeństwa (eadem, *Własność zabytków*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 212), chociaż doktryna prawa administracyjnego utożsamia prawo pierwszeństwa z prawem pierwokupu (T. Kuta, *Rola administracji publicznej wobec potrzeb obywateli korzystania ze zdobyczy kultury*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo” 1988, t. CLIII, s. 104).

³³ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. Nr 29, poz. 154.

³⁴ Źródło: „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego” 2000-2001, nr 4. Zgodnie z zaleceniem Episkopatu, erygowanie muzeów kościelnych dokonywane jest, aby ocalałe zabytki sztuki kościelnej „zostały zachowane dla przyszłych pokoleń i świadczyły o wierze i kulturze narodu polskiego”. Ponadto Episkopat zauważa potrzebę posiadania w miarę możliwości przez każdą z diecezji własnego muzeum diecezjalnego.

³⁵ *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, 16.04.1966, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998)*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 241-245. Zob. *Statut Muzeum Diecezjalnego*, 1976, „Notificaciones”, Kraków 1977, nr 5-6, s. 185-188.

wiących własność Kościoła. Wspomniany „Statut Muzeum Diecezjalnego” określa formę własności muzeów diecezjalnych (własność Kościoła), wskazując tym samym podmiot właściwy w sprawach reprezentacyjnych, decyzyjnych oraz kontrolnych – biskupa diecezjalnego. Należy zauważyć, że jest on również podmiotem właściwym w sprawie likwidacji muzeów diecezjalnych³⁶, która odbywa się na podstawie dekretów biskupa.

Sytuacja faktyczno-prawna zabytków należących do muzeum diecezjalnego wydaje się być klarowna, ponieważ stanowią one własność Kościoła Katolickiego, co sprawia, że wymagana jest zgoda na ich alienację. W sytuacji likwidacji muzeum kościelnego zabytki pozostają własnością Kościoła i zmienia się tylko ich faktyczne przebywanie, a wypracowany przez ustawodawcę kościelnego model własności dóbr kultury zapewnia im ochronę w postępowaniu likwidacyjnym muzeum. Odróżnia to muzea kościelne od muzeów publicznych, których likwidacja stwarza liczne problemy organizacyjno-prawne, związane z zapewnieniem muzealium warunków należytego przechowania.

Ostatnią grupą muzeów, które podlegać mogą likwidacji, są muzea nieposiadające osobowości prawnej utworzone przez osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej³⁷. Wprawdzie nie istnieją żadne przepisy o charakterze *lex specialis* dotyczące zakończenia ich działalności, jednak nie oznacza to, że nie mogą one zostać zlikwidowane przez swojego założyciela na podstawie wewnętrznie obowiązującego u założyciela aktu o likwidacji, np. uchwały zarządu spółki. Należy podkreślić, że majątek muzeum nieposiadającego osobowości prawnej stanowi wyodrębniona część majątku jego założyciela, co oznacza, że w przypadku likwidacji muzeum muzealia wprawdzie pozostają częścią majątku założyciela, jednak powinien on powiadomić właściwego wojewódzkiego konserwatora o dalszym postępowaniu odnośnie do zbiorów muzeum. Dotyczy to w szczególności zbiorów będących zabytkami w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³⁸. Wynika to z faktu, że po skreśleniu z inwentarza muzealiów zabytek może zostać wpisany z urzędu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do rejestru zabytków. Niemniej w praktyce założyciele muzeów prywatnych sporadycznie powiadamiają również ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o dalszych losach zabytków po likwidacji muzeum, jak również właściwego wojewódzkiego

³⁶ Taka regulacja prawna znajduje swoje odzwierciedlenie m.in. w regulacjach Statutu Muzeum Diecezjalnego w Łomży (zob. *Statut Muzeum Diecezjalnego w Łomży*, „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 2001, nr 4, <http://www.kuria.lomza.pl> [dostęp: 4.12.2018]).

³⁷ Jednostkami organizacyjnymi nieposiadającymi osobowości prawnej są w szczególności: stowarzyszenie zwykłe, jednostki budżetowe, spółka jawna, spółka partnerska, spółka komandytowa, spółka komandytowo-akcyjna, wspólnota mieszkaniowa, spółka akcyjna w organizacji, a także spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji.

³⁸ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 i 2245.

konserwatora zabytków, co sprawia, że dane dotyczące liczby muzeów w Polsce są nieprecyzyjne.

Upadłość muzeum – przedsiębiorstwa *not for profit* sektora kreatywnego

Brak wystarczających środków finansowych na spełnienie zobowiązań finansowych może stanowić główną przyczynę upadłości muzeów prywatnych prowadzących działalność gospodarczą³⁹. Jest to proces niezwykle złożony i skomplikowany, który łączy w sobie zagadnienia związane z zabezpieczeniem zabytków, wypowiedzeniem umów o pracę pracownikom muzeum (zakładu pracy)⁴⁰, czynnościami materialno-technicznymi (m.in. wykreślenie z wykazu muzeów), sprawozdawczością finansową, czynnościami likwidacyjnymi i podatkowymi, a także polityką państwa⁴¹, gdzie ten pierwszy element należy chyba do najbardziej skomplikowanych ze względu na sytuację faktyczno-prawną zabytków⁴².

Przepisy Prawa upadłościowego nie zakładają możliwości sprzedaży przedsiębiorstwa przez doradcę restrukturyzacyjnego⁴³. Zgodnie z treścią art. 316 ust. 1 u.p.u., przedsiębiorstwo upadłe powinno być sprzedane w całości, chyba że nie jest to możliwe⁴⁴. Niepodzielna sprzedaż muzeum funkcjonującego jako

³⁹ Nauki ekonomiczne posługują się pojęciem bankructwa, które nie jest tożsame z pojęciami likwidacji oraz upadłości używanymi w naukach prawnych. Zdaniem E. Mączyńskiej, bankructwo to „zakończenie działalności gospodarczej z powodu jej nieefektywności, ponoszenia strat i narastania długów (wierzytelności)” (E. Mączyńska, *Ekonomiczno-instytucjonalne uwarunkowania bankructw i upadłości*, w: S. Morawska (red.), *Ekonomia i prawo upadłości przedsiębiorstw*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012, s. 13).

⁴⁰ Zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego, „likwidacja instytucji kultury oznacza również likwidację zakładu pracy (podmiotu zatrudniającego) w rozumieniu przepisów w art. 411 Kodeksu pracy” (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 lutego 2012 r., sygn. akt II OSK 45/12, CBO-SA; por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2003 r., sygn. akt I PK 85/02, OSNP 2004 r., nr 12, poz. 228).

⁴¹ P. Dec, *Ograniczenie niepewności w działalności przedsiębiorstw*, w: idem (red.), *Niepewność funkcjonowania przedsiębiorstw. Bankructwa, restrukturyzacja, likwidacja*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2014, s. 19; także: P. Kelly, *Liberalizm*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, s. 192.

⁴² Szerzej zob. Ż. Gwardzińska, *Zarządzanie dziedzictwem a bankructwo przedsiębiorstwa not for profit sektora kreatywnego – wybrane aspekty prawne*, w: Ł. Gawęł, W. Pokojska, A. Pudełko (red.), *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym. Problemy, obszary, definicje*, Wydawnictwo Attyka, Kraków 2017.

⁴³ Szerzej na temat udziału syndyka w postępowaniu upadłościowym, zob. E. Gwardzińska, *Syndyk jako zarządca i likwidator majątku upadłego w postępowaniu upadłościowym w Polsce*, w: A. Adamska, E. Mączyńska (red.), *Upadłość, bankructwa i naprawa przedsiębiorstw. Wybrane zagadnienia*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 491-501. Od 2016 r. syndykiem jest osoba posiadająca licencję doradcy restrukturyzacyjnego, która została powołana przez sąd w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości przedsiębiorcy lub osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej. Tym samym syndyk stał się funkcją w danym postępowaniu, a nie zawodem regulowanym jak dawniej.

⁴⁴ Zdaniem M. Wolanina, zbycie przedsiębiorstwa w całości jest postulatem, a nawet zaleceniem ustawodawcy (M. Wolanin, *Przedsiębiorstwo jako przedmiot zbycia w procesach prywatyzacyjnych*, „Rejent” 1996, nr 3). Zgodnie z art. 75¹ § 1 k.c., sprzedaż przedsiębiorstwa powinna być dokonana w formie pisemnej z pod-

przedsiębiorstwo *not for profit* sektora kreatywnego zdaje się być racjonalnym posunięciem, dlatego że zapewnia ona integralność zgromadzonej kolekcji. Zmiana właściciela muzeum nie powinna również wpłynąć negatywnie na ochronę zgromadzonych w nim zbiorów. Artykuł 317 ust. 1 u.p.u. określa sytuację prawną przedsiębiorstwa upadłego po jego zakupie przez nabywcę, który wraz z przedsiębiorstwem nabywa wszelkie koncesje, licencje, ulgi i zezwolenia, które zostały udzielone upadłemu⁴⁵. Oznacza to, że czasowe pozwolenia na wywóz zabytków za granicę (tj. wielokrotne pozwolenie ogólne na czasowy wywóz zabytku za granicę, pozwolenie jednorazowe na czasowy wywóz zabytku za granicę)⁴⁶ przechodzą na nabywcę, a w związku z tym zobowiązany jest on do sprowadzenia zabytku do kraju w terminie ważności pozwolenia. Jako nowy dysponent zabytku jest on także podmiotem właściwym do wykonania wszelkich innych decyzji wydanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wynikających ze sprawowanego nadzoru konserwatorskiego.

Doktryna prawa zauważa, że zachowanie przedmiotu *sui genesis* przedsiębiorstwa jest wartością nadrzędną, albowiem jego potencjał ekonomiczny pozwala na realizację zadań gospodarczych⁴⁷. W przypadku muzeów pogląd ten wymaga modyfikacji, gdyż nie realizują one zadań gospodarczych, tylko kulturowo-społeczne, czyli gromadzenie dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości, w szczególności poprzez prowadzenie działalności edukacyjnej.

Prawo upadłościowe przewiduje sprzedaż zorganizowanej części przedsiębiorstwa (art. 318 u.p.u.). Ustawodawca w art. 318 u.p.u. ustanawia katalog otwarty przyczyn stanowiących podstawę do sprzedaży zorganizowanej części przedsiębiorstwa⁴⁸, tj. z przyczyn ekonomicznych (nieopłacalność sprzedaży muzeum prywatnego jako całości) lub z innych przyczyn (np. niemożność zbycia muzeum prywatnego jako całości spowodowana brakiem podmiotów zainteresowanych jego nabyciem)⁴⁹. Taka konstrukcja prawna ogranicza swobodę częściowej sprzedaży muzeum prywatnego. Zauważmy, że w przypadku ogłoszenia upadłości muzeów prowadzących działalność gospodarczą ich częściowa sprzedaż jest trudna

pisem notarialnie poświadczonym. W przypadku, gdy w skład przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomości, umowa sprzedaży, zgodnie z art. 158 k.c., powinna być zawarta w formie aktu notarialnego.

⁴⁵ Szerzej: P. Zimmermann, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 693-695.

⁴⁶ Zob. art. 53-55 u.o.z. w zw. z art. 51 u.o.z.

⁴⁷ M. Habdas, *Przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków prawnorzeczowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007, s. 209.

⁴⁸ Zdaniem P. Zimmermana „zorganizowana część przedsiębiorstwa to wyodrębniony wewnątrz tego przedsiębiorstwa kompleks składników majątkowych o materialnym i niematerialnym charakterze, zorganizowanych w sposób funkcjonalny, umożliwiający osiągnięcie celu gospodarczego” (P. Zimmerman, op. cit., s. 695-696).

⁴⁹ L. Guza, *Sprzedaż zorganizowanej części przedsiębiorstwa; sprzedaż zbioru (art. 318)*, w: A. Witosz, A.J. Witosz (red.), *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 714.

do zorganizowania. *Verbi causa* prowadzona przez muzeum pracownia konserwatorska jest zorganizowaną częścią przedsiębiorstwa, a tym samym może zostać sprzedana w powyższym trybie.

Mając to na uwadze, należy postawić pytanie: czy dopuszczalna jest sprzedaż kilku eksponatów muzealnych w toku prowadzonego postępowania upadłościowego w celu poprawy sytuacji finansowej muzeum? O ile w praktyce nabycie następuje głównie przez zamianę, najem, dzierżawę lub zakup na podstawie umowy sprzedaży⁵⁰, to sprzedaż eksponatów muzealnych i zabytków stanowiących własność muzeum będącego instytucją kultury jest zjawiskiem złożonym. Ustawa o muzeach w art. 23 stanowi, że muzea państwowe i samorządowe mogą dokonywać zamiany, sprzedaży lub darowizny muzealiów po uzyskaniu pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydawanego po zasięgnięciu opinii Rady ds. Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej. Pozwolenie na zbycie muzealiów może zostać udzielone tylko w uzasadnionych przypadkach, a środki uzyskane z ich sprzedaży mogą zostać przeznaczone wyłącznie na uzupełnienie zbiorów muzeum. Zauważmy, że zasada niezbywalności zbiorów publicznych ukonstytuowała się w świadomości społecznej narodu polskiego jako echo doświadczeń II wojny światowej⁵¹, w wyniku której Polska utraciła 70% dziedzictwa kulturowego⁵², oraz wielu innych czynników⁵³.

W tym miejscu należy podkreślić, że zgodnie z treścią art. 20 u.m., muzeom rejestrowanym przysługuje prawo pierwokupu zabytków od podmiotów prowadzących działalność polegającą na oferowaniu do sprzedaży zabytków. Przepis ten uniemożliwia skorzystanie z tego prawa na aukcjach⁵⁴ prowadzonych przez dorad-

⁵⁰ E. Krokosińska-Surowiec, *Zakup eksponatów muzealnych*, „Przetargi Publiczne” 2009, nr 2(39), s. 30.

⁵¹ K. Zalasńska, *Muzea uwikłane w rynek sztuki*, „MOCAK Forum” 2013, nr 1, <http://www.mocak.pl> [dostęp: 2.03.2019].

⁵² B. Bliszta, *Trwa poszukiwanie zagrabionych z Polski skarbów*, „Monitor” 2014, nr 523, s. 14.

⁵³ Szerzej zob. N. Fyderek, W. Szafranski, *Sprzedaż muzealiów – niewykorzystana szansa czy brak konieczności*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 3: *Muzea a rynek sztuki. Aspekty prawne*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2014, s. 11-51.

⁵⁴ Zgodnie z definicją encyklopedyczną, aukcja jest rodzajem publicznej sprzedaży, w której nabywcą staje się osoba oferująca najwyższą cenę (*Aukcja* [hasło], w: I. Kamińska-Szmaj (red.), *Milenijny słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 2005, s. 68; także: *Aukcja* [hasło], w: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i obcojęzycznych*, <http://www.slovník-online.pl/> [dostęp: 16.05.2019]). Najbardziej charakterystyczną cechą aukcji są jej przedmioty będące towarami nietypowymi, np. dzieła sztuki, książki, stare druki (por. K. Zeidler, *Aukcyjna sprzedaż dzieł sztuki*, „Gazeta Prawna” 2001, nr 67). Ponadto aukcjom bardzo często przyświeca cel o szczególnym charakterze, np. charytatywny, promocyjny dla dzieł wartościowych lub sponsorujący znaczące dla kultury inicjatywy. Na gruncie prawa cywilnego pojęcie aukcji określa tryb zawarcia umowy w rozumieniu art. 70¹ i n. k.c. (zob. K. Mularski, *W sprawie ustawowego prawa pierwokupu przysługującego muzeom rejestrowym*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 1, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2012, s. 125; P. Stec, *Szczególne uprawnienia muzeów rejestrowanych w zakresie obrotu dziełami sztuki*, „Muzealnictwo” 2005, nr 46, s. 182-188; I. Gredka, *Obrót zabytkami z perspektywy artykułu 20 ustawy o muzeach*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski (red.), *Kultura w praktyce...*, t. 3, s. 91-109). Należy również podkreślić, że licytacja komornicza nie jest aukcją, dlatego wobec muzeów rejestrowanych stosujemy przepisy *lex generalis*. W odróżnieniu od

cę restrukturyzacyjnego, ponieważ brak regulacji prawnych o charakterze *lex specialis* odsyła do stosowania przepisów powszechnie obowiązujących, a wobec tego muzea rejestrowane uczestniczą w aukcjach na zasadach ogólnych.

Należy również wskazać, że nie istnieje żaden przepis Prawa upadłościowego przymuszający doradcę restrukturyzacyjnego do wykonania ciężącego na upadłym (dysponencie zabytku) obowiązku ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Co więcej, nałożenie na upadłego powszechnie stosowanego przez organ egzekucyjny środka egzekucyjnego, tj. grzywny, w celu przymuszenia jest obecnie nieefektywne, ponieważ Prawo upadłościowe określa kolejność zaspokajania wierzycieli z funduszków masy upadłościowej⁵⁵.

aukcji licytacja jest sprzedażą odbywającą się w trybie publicznego przetargu (*Licytacja* [hasło], w: W. Kopalński, op. cit.). Wart uwagi jest pogląd M. Gołki, który dokonuje rozróżnienia aukcji i licytacji, określając tę ostatnią w następujący sposób: „inny charakter wyprzedają całego dorobku artysty ma licytacja jego pracowni, jakiej dokonują spadkobiercy (albo wierzyciele) po śmierci artysty. Podczas takiej licytacji jednostkowe ceny są zazwyczaj niższe niż te, jakie spotyka się w galeriach” (M. Gołka, *Rynek sztuki*, Agencja Badawczo-Promocyjna Artia, Poznań 1991, s. 65). Zauważmy, że klasyfikacja M. Gołki opiera się na ustaleniu celu sprzedaży dóbr kultury – aukcja jest formą obrotu dziełami artystów, która – w odróżnieniu od licytacji – nie ma na celu całkowitego wyzbycia się prac oraz pracowni artysty. Należy zauważyć, że zdaniem L. Zalewskiego, „najbardziej charakterystyczną cechą aukcji jest fakt jej bezpośredniej i publicznej konkurencji, w danym miejscu i czasie, pomiędzy potencjalnymi nabywcami danej rzeczy. W ten sposób cenę sprzedaży wyznaczają zwykle kupujący [...], a rzecz zostaje sprzedana temu z nich, który zaoferował cenę najwyższą” (L. Zalewski, *Aukcje – podstawowe zagadnienia prawa*, „Rynek Sztuki Współczesnej. Biuletyn Naukowy OBRs”, wrzesień 1988, cyt. za: M. Gołka, op. cit., s. 60).

⁵⁵ Artykuł 343 ust. 1 u.p.u. stanowi, że w pierwszej kolejności z masy upadłości zaspokajają się koszty postępowania, a jeżeli fundusze masy upadłości na to pozwalają, w miarę wpływu do masy upadłości stosownych sum zaspokajają się również inne zobowiązania masy upadłości. Wśród kosztów postępowania art. 230 ust. 1 u.p.u. wyszczególnia: wydatki bezpośrednio związane z zabezpieczeniem, zarządem i likwidacją masy upadłości, w szczególności wynagrodzenie syndyka oraz jego zastępcy, wynagrodzenia osób zatrudnionych przez syndyka oraz należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne od wynagrodzeń tych osób, wynagrodzenie i wydatki członków rady wierzycieli, wydatki związane z zgromadzeniem wierzycieli, koszty archiwizacji dokumentów upadłego, korespondencji, ogłoszeń, podatki i inne daniny publiczne związane z likwidacją masy upadłości. W drugiej kolejności zaspokajane są zobowiązania, o których mowa w art. 230 ust. 2 u.p.u., czyli obowiązania masy upadłości powstałe po ogłoszeniu upadłości, do których w szczególności zaliczone zostały: należności ze stosunku pracy przypadające za czas po ogłoszeniu upadłości, zobowiązania z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia masy upadłości, zobowiązania z zawartych przez upadłego przed ogłoszeniem upadłości umów, których wykonania zażądał syndyk, inne zobowiązania powstałe z czynności syndyka oraz przypadające za czas po ogłoszeniu upadłości renty z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci i renty z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę. W trzeciej kolejności z funduszu masy upadłości zaspokojeniu podlegają, według kolejności przyjętej w ustawie, należności sklasyfikowane w czterech kategoriach wyszczególnionych w art. 342 ust. 1 u.p.u.:

- 1) kategoria pierwsza – przypadające za czas przed ogłoszeniem upadłości należności ze stosunku pracy, z wyjątkiem roszczeń z tytułu wynagrodzenia reprezentanta upadłego lub wynagrodzenia osoby wykonującej czynności związane z zarządem lub nadzorem nad przedsiębiorstwem upadłego, należności rolników z tytułu umów o dostarczenie produktów z własnego gospodarstwa rolnego, należności alimentacyjne oraz renty z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci i renty z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę, przypadające za trzy ostatnie lata przed ogłoszeniem upadłości należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne w rozumieniu ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 300 i 303) oraz należności powstałe w postępowaniu restrukturyza-

Tak więc zarówno grzywny w celu przymuszenia, jak i koszty wykonania zastępczego są należnościami zaspokajanymi w czwartej kategorii (art. 342 ust. 1 pkt 2 u.p.u.), wśród których ustawodawca wyszczególnił inne należności, jeżeli nie podlegają zaspokojeniu w innych kategoriach, zwłaszcza podatki i inne daniny publiczne oraz pozostałe należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne.

Mogłoby się wydawać, że najefektywniejszym sposobem wyegzekwowania od upadłego dysponenta zabytku, w tym założyciela muzeum nieposiadającego osobowości prawnej i prowadzącego działalność gospodarczą, obowiązku ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest przeprowadzenie wykonania zastępczego, a następnie zabezpieczenie wierzytelności Skarbu Państwa hipoteką przymusową⁵⁶, jednak w obecnym stanie prawnym organ egzekucyjny nie wyegzekwowałby od zobowiązanego kosztów wykonania zastępczego. Tym samym, aby skutecznie chronić zabytki, należy znowelizować obecnie obowiązujące przepisy, tak żeby przed likwidacją majątku upadłego doradca restrukturyzacyjny wykonał ciążyący na dysponencie zabytku obowiązek ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wnioski

Konkludując, należy stwierdzić, że obecnie obowiązujące przepisy prawne dotyczące muzeów są archaiczne i nie nadążają za dynamicznie rozwijającym się sektorem muzealnym. Aktualnie obowiązująca ustawa o muzeach z 1996 r. nie odpowiada realiom współczesnego trendu funkcjonowania muzeów i zarządzania nimi. Jej nieaktualność widoczna jest przede wszystkim w zakresie braku regulacji prawnych

cyjnym z czynności zarządcy albo należności powstałe z czynności dłużnika dokonanych po otwarciu postępowania restrukturyzacyjnego niewymagających zezwolenia rady wierzycieli albo zgody nadzorca sądowego lub dokonanych za zezwoleniem rady wierzycieli albo zgody nadzorca sądowego, jeżeli upadłość ogłoszono w wyniku rozpoznania uproszczonego wniosku o ogłoszenie upadłości, jak również należności z tytułu kredytu, pożyczki, obligacji, gwarancji lub akredytywu lub innego finansowania przewidzianego układem przyjętym w postępowaniu restrukturyzacyjnym i udzielonego w związku z wykonaniem takiego układu, jeżeli upadłość ogłoszono w wyniku rozpoznania wniosku o ogłoszenie upadłości złożonego nie później niż trzy miesiące po prawomocnym uchyleniu układu;

- 2) kategoria druga – inne należności, jeżeli nie podlegają zaspokojeniu w innych kategoriach, w szczególności podatki i inne daniny publiczne oraz pozostałe należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne;
- 3) kategoria trzecia – odsetki od należności ujętych w wyższych kategoriach w kolejności, w jakiej podlega zaspokojeniu kapitał, a także sądowe i administracyjne kary grzywny oraz należności z tytułu darowizn i zapisów;
- 4) kategoria czwarta – należności wspólników albo akcjonariuszy z tytułu pożyczki lub innej czynności prawnej o podobnych skutkach, w szczególności dostawy towaru z odroczonym terminem płatności, dokonanej na rzecz upadłego będącego spółką kapitałową w okresie pięciu lat przed ogłoszeniem upadłości, wraz z odsetkami.

⁵⁶ Tak też: K. Zalańska, *Prawna ochrona zabytków nieruchomości w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, 251-252.

dotyczących muzeów nieposiadających osobowości prawnej. Tym samym obecnie pozostaje mieć nadzieję, że przepisy dotyczące muzealnictwa zostaną w niedalekiej przyszłości kompleksowo znowelizowane, tak aby uczynić z muzeów perspektywiczne, nowoczesne instytucje.

Bibliografia

- Antoniak P., *Ustawa o muzeach. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Aukcja [hasło], w: I. Kamińska-Szmaj (red.), *Milenijny słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Europa, Wrocław 2005.
- Aukcja [hasło], w: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i obcojęzycznych*, <http://www.slownik-online.pl/> [dostęp: 16.05.2019].
- „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego” 2000-2001, nr 4.
- Bliszta B., *Trwa poszukiwanie zagrabionych z Polski skarbów*, „Monitor” 2014, nr 523.
- Dec P., *Ograniczenie niepewności w działalności przedsiębiorstw*, w: P. Dec (red.), *Niepewność funkcjonowania przedsiębiorstw. Bankructwa, restrukturyzacja, likwidacja*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2014.
- Drela M., *Działalność gospodarcza instytucji kultury*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 2: *Wokół problematyki prawnej zabytków i rynku sztuki*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2013.
- Drela M., *Własność zabytków*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Duniewska Z., *Formy demokracji pośredniej*, w: M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne: Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Fyderek N., Szafrąński W., *Sprzedaż muzealiów – niewykorzystana szansa czy brak konieczności*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 3: *Muzea a rynek sztuki. Aspekty prawne*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2014.
- Gajewski S., Jakubowski A., *Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Gołka M., *Rynek sztuki*, Agencja Badawczo-Promocyjna Artia, Poznań 1991.
- Gospodarek J., *Prawo gospodarcze dla ekonomistów i nie tylko*, cz. I: *Zagadnienia ogólne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2015.
- Gredka I., *Obrót zabytkami z perspektywy artykułu 20 ustawy o muzeach*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 3: *Muzea a rynek sztuki. Aspekty prawne*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2014.
- Guza L., *Sprzedaż zorganizowanej części przedsiębiorstwa; sprzedaż zbioru (art. 318)*, w: A. Witosz, A.J. Witosz (red.), *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Gwardzińska E., *Syndyk jako zarządca i likwidator majątku upadłego w postępowaniu upadłościowym w Polsce*, w: A. Adamska, E. Mączyńska (red.), *Upadłość, bankructwa i naprawa przedsiębiorstw. Wybrane zagadnienia*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.

- Gwardzińska Ż., *Glosa do wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 5 marca 2010 r. (XVII Am C 1145/09). Niedozwolone jest stosowanie w prawie ochrony konsumentów wzorców umownych zakazujących fotografowania i filmowania muzealiów bez zgody dyrektora muzeum i po wniesieniu opłaty*, „Skarbniczka” 2014, nr 1.
- Gwardzińska Ż., *Tajemnica przedsiębiorstwa w muzeach*, w: I. Gredka-Ligarska, A. Rogacka-Łukasik, D. Rozmus (red.), *Muzea. Aspekty praktyczne i prawne*, Wydawnictwo Humanitas, Sosnowiec 2018.
- Gwardzińska Ż., *Zarządzanie dziedzictwem a bankructwo przedsiębiorstwa not for profit sektora kreatywnego – wybrane aspekty prawne*, w: Ł. Gaweł, W. Pokojaska, A. Pudełko (red.), *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym. Problemy, obszary, definicje*, Wydawnictwo Attyka, Kraków 2017.
- Habdas M., *Przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków prawnorzeczowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007.
- <http://bip.mkidn.gov.pl> [dostęp: 1.04.2019].
- Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, 16.04.1966, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998)*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999.
- Jabłońska-Bonca J., *Podstawy prawa dla ekonomistów i nie tylko*, LexisNexis, Warszawa 2007.
- Jagielska-Burduk A., Zajęcki M., *Przesłanki likwidacji instytucji kultury w nowym w nowym ustawowym modelu organizowania działalności kulturalnej*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 2: *Wokół problematyki prawnej zabytków i rynku sztuki*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2013.
- Kelly P., *Liberalizm*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007.
- Krokosińska-Surowiec E., *Zakup eksponatów muzealnych*, „Przetargi Publiczne” 2009, nr 2(39).
- Kuta T., *Rola administracji publicznej wobec potrzeb obywateli korzystania ze zdobyczy kultury*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo” 1988, t. CLIII.
- Lazaro R., *Philosophy of business*, Rex Book Store, Manila 2005.
- Lewandowska A., *Zrozumieć nowe czasy, czyli prawa i mechanizmy działające na finanse muzeów – okiem konserwatora zabytków*, w: B. Szyper, M. Wiśniewski (red.), *Akademia dziedzictwa 2001-2013*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013.
- Licytacja [hasło], w: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i obcojęzycznych*, <http://www.sownik-online.pl/> [dostęp: 16.05.2019].
- Matt G., *Muzeum jako przedsiębiorstwo. Łatwo i przystępnie o zarządzaniu instytucją kultury*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2006.
- Mączyńska E., *Ekonomiczno-instytucjonalne uwarunkowania bankructw i upadłości*, w: S. Morawska (red.), *Ekonomia i prawo upadłości przedsiębiorstw*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012.
- Missala W., *Likwidacja osób prawnych. Organizacja, księgowość i podatki*, Difin, Warszawa 2005.
- Mularski K., *W sprawie ustawowego prawa pierwokupu przysługującego muzeom rejestrowym*, w: A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński (red.), *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, t. 1, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2012.

- Ostrowska D., *Prowadzenie i organizowanie działalności kulturalnej*, w: J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, *Prawne podstawy działalności kulturalnej*, Zakamycze, Kraków 2005.
- Pruszyński J., *Muzea. Muzealnictwo. Prawo muzeów*, „Santander Art and Culture Law Review” 2015, nr 1.
- Statut Muzeum Diecezjalnego w Łomży*, „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 2001, nr 4, <http://www.kuria.lomza.pl> [dostęp: 4.12.2018].
- Statut Muzeum Diecezjalnego*, 1976, „Notificaciones”, Kraków 1977, nr 5-6, s. 185-188.
- Statut Muzeum Narodowego w Warszawie, stanowiący załącznik do zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 czerwca 2018 r. w sprawie nadania statutu Muzeum Narodowemu w Warszawie, Dz. Urz. MKiDN poz. 38.
- Stec P., *Szczególne uprawnienia muzeów rejestrowanych w zakresie obrotu dziełami sztuki*, „Muzealnictwo” 2005, nr 46.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2018 r., poz. 1025 ze zm.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. Nr 29, poz. 154.
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 oraz z 2019 r. poz. 115 i 730.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2019 r. poz. 917.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz. U. z 2019 r., poz. 300 i 303.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, Dz. U. z 2019 r., poz. 498.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 i 2245.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców, Dz. U. poz. 646 ze zm.
- Welde S., *On the Future of Museums*, „NEMO: Newsletter of the Network of European Museum Organizations” 2012, nr 2.
- Wolanin M., *Przedsiębiorstwo jako przedmiot zbycia w procesach prywatyzacyjnych*, „Rejent” 1996, nr 3.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 lutego 2012 r., sygn. akt II OSK 45/12, CBOSA.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2003 r., sygn. akt I PK 85/02, OSNP 2004 r., nr 12, poz. 228.
- Zalasińska K., *Muzea publiczne. Studium administracyjnoprawne*, LexisNexis, Warszawa 2013.
- Zalasińska K., *Muzea uwikłane w rynek sztuki*, „MOCAK Forum” 2013, nr 1, <http://www.mocak.pl> [dostęp: 2.03.2019].
- Zalasińska K., *Prawna ochrona zabytków nieruchomości w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
- Zeidler K., *Aukcyjna sprzedaż dzieł sztuki*, „Gazeta Prawna” 2001, nr 67.
- Zimmermann P., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2012.

ARTYKUŁY

Żaneta Gwardzińska

Закон о музеях, Опубликован: 18.02.2003 в Monitorul Oficial nr. 23-24 [Zakon o muziejach, Opublikowan: 18.02.2003 w Monitorul Oficial nr 23-24].

Закон Республики Беларусь от 5 сентября 1996 г. № 575-XIII „О музеях и Музейном фонде Республики Беларусь” [Zakon Rjespubliki Biełarus’ ot 5 sientjabria 1996 r. nr 575-XIII „O muziejach i Muziejnom fondie Rjespubliki Biełarus”].

Федеральный закон „О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации” [Fiedieralnyj zakon „O Muziejnom fondie Rossijskoj Fiedieracyi i muziejach w Rossijskoj Fiedieracyi”].

Шамугия Н.М., *Гражданская правосубъектность музеев как организаций культуры*, *Вестник Российского университета дружбы народов*, „Серия Юридические науки” 2009, № 2 [Szamugija N.M., *Graždanskaja prawosubjektnost’ muziejew kak organizacyj kultury*, *Wiestnik Rossijskogo uniwersitieta družby narodow*, „Sierija Juridiczeskije nauki” 2009, nr 2].